

O Ğ L A K / A R A Ş T I R M A

**Asur'un kadim Sabii dininden günümüze
Ezidiler ve Mandeenler**

Torunlarım, Ömer ve Metin Gaziöglu'na...

İçindekiler

Teşekkür / 8

Giriş / 9

Harran Sabiileri / 15

Sabii Dininin Tarihçesi / 16

Harran ve Yöresinin Önemi / 16

Harran'a Komşu Soğmatar / 20

Süryanilerin Ataları Asurlar ve Harran'da Yerleşik Oldukları Dönem / 24

Sabii Dininin Ortaya Çıkış Aşamaları / 29

Sin Kültü Etkileri / 29

İbrahim Peygamber Dönemi Etkileri / 32

Babil Kozmolojisinin Etkileri / 34

Zerdüşt Dininin Etkileri / 36

Hermetizm Etkileri / 43

Gnostisizm / 43

Gnostisizm ve Ateşe Verilen Önem / 44

Güneş / 45

Hermetizm / 49

Sabii İbadetleri, Dini Ritüelleri, Diğer Dinlere Etkileri / 58

Kitapları, Peygamber Anlayışları / 59

Günlük Yaşamlarındaki Olaylar / 59

Doğum ve Vaftiz / 59

Evlilik / 60

Ölüm / 60

Namaz / 60

Oruç ve Bayramlar / 61

Kurban / 61

İbadetler / 62

Ay Tanrısı Sin ve Güneş Tanrısı Şamaş İnançları / 63

Sır-Gizemli Tapınmalar (İnisiasyon Törenleri) / 64

Sabii Dininin Diğer Dinlerle Benzerlikleri / 65

Irak Sabiileri-Mandeenler / 67

Irak Sabiilerinin-Mandeenlerin Tarihi / 69

Mandeenlerin Peygamber Anlayışları, Kitapları / 72

Peygamberler, Işık Elçileri / 72

Kitapları / 73

Mandeenlerin Günlük Yaşamlarındaki Dini Ritüelleri, İbadetleri, Kozmolojileri / 80

Dini Giysiler / 80

Günlük Yaşamlarındaki Olaylar / 83

Doğum / 83

Evlilik / 87

Vaftiz / 93

Ölüm / 97

Bedenden Ayrılan Ruhun Mitolojik Anlatımı / 101
Manda Kültü / 104
Kozmolojileri / 108
Yaratılış Mitolojisi / 109
Burçlar / 111
Güneş ve Ay Kayıkları ile Diğer Gezegenler / 111
Mandeen Yılı / 113
Bayram Günleri / 114

Kuzey Irak Ezidileri / 117
Ezidi Yakın Tarihiyle İlgili Bilgiler / 119
Ezidi Diniyle İlgili Farklı Görüşler / 119
Şeyh Adi bin Musafir / 120
Kutsal Kent Laleş / 122
Kitapları / 126
Şeyh Adi bin Musafir Sonrası / 134
Bir Dinin Doğuşu / 138
Ezidilerin Günlük Yaşamlarındaki Dinî Ritüelleri ve İbadetleri / 143
Ezidilikte Kastlar / 143
Tarikatlar / 147
Fakirler / 147
Koçekler / 148
Fakriyat Tabakası / 148
Günlük Yaşamlarındaki Olaylar / 149
Ezidilerde Dövme Geleneği / 149
Vaftiz / 150
Sünnet / 151
Kardeşlik / 151
Evlilik / 151
Doğum / 155
Ölüm / 156
Namaz / 158
Yasaklar / 158
Ezidilerin Bayramları, Melek Tavus ve Diğer Din Mensuplarınca Dışlanmaları, Mitolojik Hikâyeleri / 160
Kurban ve Şeyh Şems, Güneş Kültü İlişkisi Üzerine / 160
Ezidilerin Bayramları / 161
Nevruz (Yeni Yıl) / 161
Şeyh Adi Bayramı / 163
Cemaat Bayramı / 164
Bir Aralık Bayramı / 165
Diğer Din Mensuplarınca Dışlanmalar, Mitolojik Hikâyeler ve Melek Tavus / 165
Seçilmiş Halk Düşüncesi ve Yaratılış Mitosu / 169
Tufan Mitosu / 170

Sonsöz / 171

Kaynakça / 172

Giriş

Harran'ı ziyaret ettiğim 2001 yılında, beni kendisine mık-natıs gibi çeken Sin kültünü ve Sabii dinini ilk kez işitmiş oldum. Ay Tanrısı, Sin kültüyle ilgili Harran tarihini incelemeye başladığımız zaman ilk yazılı bulguları İÖ 18. yüzyılda görmekteyiz. Harran Sin tapınağında Hitit Kralı Şuppiluliuma ile Mitanni Kralı arasında İÖ 1776 tarihli, bir barış anlaşması yapılıyor ve ortak tanrıları Sin üzerine yemin ediyor. Dinbilimcileri tarafından tufandan sonra yeryüzünde ilk kurulan şehir olarak kabul edilen Harran'a, İbrahim'in de İÖ 2000 ile 1800 yılları arasında geldiği düşünülürse, o tarihlerde Harran'da Sin kültünün paralelinde, değişimlere uğrayarak günümüze kadar yaşamını sürdüren tek tanrılı bir inanç sisteminin, yani Sabii dininin de etkin bir biçimde kabul gördüğü anlaşılmaktadır.

Bu araştırmada, Asur inançlarından günümüze kalan miraslar olduğuna inandığım Irak Sabiileri-Mandeenleri ve Ezidi dinlerini incelemeye çalıştım. Dinler tarihi diyebileceğimiz süreç içinde insanların birbirlerinin dinlerinden, kendilerine uyan taraflarını alarak yeni inanç biçimleri ortaya çıkardıklarını gördüm. Bazı dinler peygamberlerin önderliğinde biçimlenmiş, bazılarıysa Âdem'den beri varlıklarını sürdürdüklerine inanılarak ritüelleriyle sözlü ve yazılı gelenekleriyle geçmiş günümüze kadar yaşatmayı başarmışlardır. Bizim konumuza giren Sabiiler ve Ezidilerin peygamber anlayışları yok. Ancak *Işık Elçileri* inanışları var ki bu konu kitabın ilerideki bölümlerinde yer alacak.

Asurların kadim bilgeliklerinden bahsedilince insanın ilk aklına gelen bölge, günümüzde kabul gören kitaplı dinlerin ortaya çıktığı Mezopotamya. Yani Dicle ile Fırat nehirleri arasında kalan topraklar. Tarihin en erken buluntularından beri birçok dinin ve ırkın ortaya çıktığı, birbirine karıştığı, kutsal kitaplara konu olmuş bir bölge. Doğal olarak suyun kaynağı olan bu bölge, binlerce yıl önemini korumuş. Mitolojik anlatılara göre dünyanın ilk şehirlerinin kurulduğu, Tufan mitosunun yer aldığı, bütün dünyanın dili aynıyken Tanrı'nın insanoğlunun yaptığı kuleyi görmeye yeryüzüne indiği ve dillerin birbirine karıştırdığı yerdir Mezopotamya. Bu coğrafyada yaşamış pek çok kavim yok olmuşsa da Asurlar diye anılanların torunları, kadim Süryani topluluğu halen varlıklarını aramızda sürdürmektedir.

Günümüz Süryani toplumunun adı varsayımlara göre Asur, Asurî, Asurîyan, Sryan adlarının zaman içinde değişimi sonucu ortaya çıkmıştır. Süryaniler kendilerini Asurların torunları olarak kabul eder. Aramice konuşan bu topluluğun Harran merkezli dinleri de belki yeryüzünün ilk bâtını (ezoterik)* dini olarak kabul edebileceğimiz Sabiiliktir.

İÖ 3000 yıllarında Sami soyundan gelen savaşçı kişilikleriyle ön plana çıkan Asurlar, Mezopotamya'yı ele geçirdiler. Asurların güneydeki komşuları, astroloji ve büyü'nün yeryüzünde yayılmasını sağlayan uygarlıklarıyla ön plana çıkan Keldanilerdi. Bu topluluk muhtemelen güneş, ay ve gezegenlerin hareketlerini incelemeyi yaşadıkları Babil ken-tinin Basra Körfezi'ne yakın olmasının avantajıyla, körfezdeki komşuları İran ve Hindistan'dan almış olmalıydılar. Keldani; astrolog, müneccim, sihirbaz, kâhin anlamlarına da gelir ve Babil'de yaşayan kavim demektir. Babilliler, kaderin gökyüzüne önceden yazıldığına, yıldızların durumuna ve hareketlerine göre bunun öğrenilebileceğine inanmış ve astrolojinin temellerini oluşturmuşlardır.

* Belirli bir insan topluluğunun dışında kimseye bildirilmeyen, yalnızca sınırlı, dar bir çevreye aktarılan her türlü bilgi, öğretiyi tanımlar.

Sabii dininin günümüze kadar yaşadığı değişimleri anlayabilmek; ritüelleri ve düalist* dünya görüşüyle etkilendiği Zerdüş dinini, Babil'in Gök Tanrı kültlerini ve Helenler döneminde de Hermetizm öğretilerini anlamadan mümkün olmaz. Araştırma konumla ilgili bölük pörçük notlarımı 1980'li yıllardan beri iş için sıklıkla gittiğim Orta Doğu ülkelerinde yaptığım amatör denilebilecek çalışmalarla elde ettim. Özellikle bu üç dini seçmemin nedeni, hakkında çok az yazılı doküman olan ve bölgelere göre, zaman içinde değişikliklere uğrayan bu inançların günümüze kadar yaşamış olduğu serüven. Ancak sözlü geleneklerle canlı tutulmaya çalışılmış.

Sabii diniyle ilgili ise sadece varsayımlar üzerine bir takım kitaplar yazılmış. Oysa, inceleyecek olursak *Kur'an'da* adı üç yerde geçen Sabii dini o kadar önemli ki, Orta Doğu'nun yaygın bir inancı olarak diğer bütün din ve cemaatlerin inanç ve ritüellerini önemli ölçüde etkilemiş. Benim düşüncem Sabii inancı hakkında araştırmacıların mutlaka tezler hazırlamaları ve özellikle diğer dinleri ezoterik bakış açısıyla etkileyen Sabii dinini unutturmamaları gerektiği yönünde.

Araştırmayı ve gezmeyi sevenler için de gördüğüm olağanüstü yerlerde çektiğim fotoğrafları kitabıma ekledim. Çektiğim fotoğraflar dışında E. S. Drower'ın 1937 tarihli kitabı, *The Mandeans of Iraq and Iran*'dan, dünyanın çeşitli ülkelerinde yaşamlarını sürdüren Mandeen cemaatlerinin kurmuş oldukları sosyal örgütlerden ve çeşitli dinî kuruluşlardan, izinlerini aldığım bazı fotoğrafları da okuyucunun konuyu görsel olarak canlandırabilmesi için ilave ettim.

Çeşitli hipotezler içinden kendi görüşüme göre doğru olanları bir arada toplamaya gayret ederek, kişisel düşüncelerimi de katmaya çalıştım. Karşı görüşlere elbette saygım

* İkicilik felsefesini kabul eden öğretisi. İyi, kötü ya da cennet, cehennem gibi kavramları bir arada içselleştiren görüş.

sonsuz, özellikle hakkında çok az yazılı doküman olan Sabii dininin sırlarının çoktan tarihin tozlu yaprakları arasında yok olup gittiği gerçeğini göz ardı etmeyerek ve yazdıklarımın doğruya en yakın bilgiler olduğuna inanarak, araştırmacıların ve gezginlerin faydalanabileceklerini umut ettiğim bu kitabı meydana getirdim. Ancak bu demek değildir ki yazılanlar mukayeseli dinler tarihinde sonuç olarak değişmez gerçeklerdir. Sadece çok ilginç ve doğru olduğuna inanmış bilgilerimi paylaşmak istedim.

Sabii dini hakkında yazılı herhangi bir dokümanın günümüze ulaşmamasına rağmen İngiliz araştırmacı yazar E. S. Drower'ın Irak Sabiileri-Mandeenler hakkında ortaya koyduğu bilgilerin, Paganların kenti olarak tarihte yerini almış, Harran'ın Sabiileri ile neredeyse birebir uyum sağlar nitelikte olması çalışmamı sentezlere ulaşabilmem açısından son derece kolaylaştırdı.

Sabii diniyle yoğrulmuş, Asurların torunları olarak kendilerini tanıtan Ezidilerin dinine olan ilgim, araştırmalarımı derinleştirdikçe beni çok şaşırtan sonuçlarla karşı karşıya bıraktı. Görülebileceği gibi pek çok Kürt aşireti bu dini kabul etmiş ve bir Kürt dini olarak tanınmasına neden olmuştur. Trans Kafkasya'ya Doğu Anadolu'dan göç eden Ezidi aşiretlerini araştırırken, Musul'dan Doğu Anadolu'ya göç eden Sipkan aşireti karşıma çıktı. Bu aşiretten Eleşkirt'li Abdülmecit Bey, devletine ve milletine hizmetleriyle destanlaşmış bir isimdi. Abdülmecit Bey'le ilgili gerçek bir hikâyeyi, S. Ahmet Arsavi'nin *Doğu Anadolu Gerçeği* adlı eserinden öğrendim.

Abdülmecit Bey, Kuvayımillîye, yani milli kuvvetlerin o bölgedeki en önemli şahsiyetlerinden biridir. Kuvayımillîye güçleri denilince akla ciddi bir ordu gelmesin, aslında çeteciler ve Sipkan aşireti mensuplarından oluşturulmuş silahlı bir güçleri var. Kâzım Karabekir Paşa komutasındaki 15. Kolordu birliklerinden bir kısmı Rus desteğindeki Ermenilerle

çarpışırken, Ermeniler bir cephede sipere çekilir. Karabekir'in kuvvetleri taarruz etmek mecburiyetindedirler, ancak bu taarruz büyük bir kayba neden olabilir. Abdülmecit Bey de paşayla birlikte. Paşa, Abdülmecit Bey'den Ermenileri siperlerden söküp atmasını, ardından kendi birliklerinin harekete geçeceğini söyler. Abdülmecit Bey biraz tereddütlüdür. Paşa, şakayla karışık, "korktun galiba Abdülmecit Bey" der. Abdülmecit Bey, "Paşam zor iş, ben de zayıf veririm ama emrin olur" diye cevap verir ve adamlarına derhal atı Teyro'yu hazırlamalarını buyurur. Gerçekten de Ermenileri siperden söküp atar, ardından kolordu birlikleri devreye girer, böylece görev başarıyla tamamlanmış olur. Çatışmalar sırasında Abdülmecit Bey akciğerinden bir kurşun yarası alır. Her ne kadar o günün şartlarına göre tedavi edilse de bir süre sonra bu yara nedeniyle vefat eder. Bu nedenle İstiklal savaşı sonrasında soyadı kanunu çıktığında Abdülmecit Bey'in ailesine haklı olarak, gururla taşıdıkları Öztürk ismi verilir.

Türk, Kürt o kadar iç içe olmuş ve kaynaşmıştır ki ayırt etmek imkânsız hale gelmiştir. Sipkan aşireti önceleri bir Ezidi aşiretidir. Bir kısmı İslamiyet'i kabul etmiş, bir kısmı Ermeni ve Süryanilerle birlikte Hıristiyan kimliğine geçmiş. Belki de amaçları gizlice eski ibadetlerini sürdürmektir. Bir kısım Ezidi, yine aynı amaçla yaşayabilmek için Kafkasya'ya göçmüş ve oraya yerleşmişler. Aşiretten hâlâ Ağrı'da yaşayan bazı aileler varmış, bunlardan bir kısmı da dağa çıkmış. Gençlerin pek çoğunu büyük şehirlere okumaya göndermişler, aralarından son derece başarılı mühendisler, doktorlar, politikacılar çıkmış. Benim bu anlattıklarımın aşiret mensubu birçok kişinin bilgilerinin olduğunu tahmin etmiyorum. Ancak, Ezidilikten konu açıldığında bu gerçekler de hatırlanmalıdır.

Sonuç olarak, iki farklı cemaatin Sabii diniyle kültür alışverişinde bulunmalarıyla, Mandeen dini ve Ezidi dini

adlarını alan iki ayrı antik inancın günümüze miras olarak kaldığını görmekteyiz. Bu çalışmamda okuyucuya bu bilgiyi yeteri kadar açık anlatabilirim amacıma ulaşmış olacağım.

Tuğrul Yalınzoğlu
İstanbul/2014

Harran Sabiileri

Kitabımızın birinci bölümünde Sabiilerin tarihi, Harran ve yöresinin Sabii dini tarihindeki önemi, Harran'a komşu Soğmatar ve kadim Asur halkıyla ilgili bilgiler verilmektedir.

Sabii dininin ortaya çıkarken hangi zaman dilimlerinde diğer dinler ve inanışlardan etkilenererek son biçimini aldığı, Hermetizmle ilgili bölümde Gnostisizmin ne olduğu, ateş kültürünün önemi, bu kültü halen yaşatmakta olan Asurların torunları olan Mihallemliler ve ateşgahlar, güneş tapınakları üzerine kurulmuş olan kadim Süryani kiliselerinden de bahsedilecektir. Son olarak da ibadet biçimleri, dinî gelenek, görenek ve ayinleri, günümüz dinlerine olan benzerlikleri görülecektir.

Harran'ın günümüzde de yaşamakta olan konik tavanlı evleri. Bu anı kovanı biçiminde inşa edilen evlere Mezopotamya'da rastlanıyordu.

Sabii Dininin Tarihçesi

Harran ve Yöresinin Önemi

Harran Sabiilerini incelemeye başlarken göz ardı edemeyeceğimiz en önemli konulardan biri de Göbeklitepe kazılarıdır. İÖ 10.000 dolaylarında, insanların henüz tarımla uğraşmadıkları, beslenmelerini sadece avcılık ve toplayıcılık yaparak sağlayabildikleri biliniyor. Daha o zamanlarda kim, ne, ne zaman, nasıl, neden soruları sorulmaya başlanmış, av kültürü* ilgili geliştirdikleri inançları üzerine muhteşem tapınaklar yapıp bir araya gelmişler. Bu kadar erken çağdaki bu oluşum, bitmez tükenmez arayış, asırlarca sürmüş, çeşitli yorumlar ortaya çıkmış ve civardaki yerleşimlerin de birer kült merkezi haline gelmesini etkilemiş olmalı.

Göbeklitepe kazısı; İÖ 10.000 yıllarına tarihlenen bu kadar eski bir kült yeri civardaki diğer kültürleri de etkilemiş olmalıdır.

* Yerel özellikler taşıyan din, inanç.

Harran topraklarından Fırat ve Dicle nehirlerinin kolları olan Cullap ve Deysam suları geçer. Son derece verimli topraklara sahip olan Harran ve yöresinin yerleşim için mükemmel olduğu açıkça görülür. Harran'ın; İran, Mezopotamya, Suriye ve Anadolu yollarının kesiştiği bir kavşak olması da hem ticari önemini artırmış hem de burada yeşeren kültürün birçok yöne yayılmasına olanak sağlamıştır.

Prof. Dr. Şinasi Gündüz'ün *Mitoloji ile İnanç Arasında* adlı eserinde belirttiği gibi yörenin en önemli dinî merkezlerinden biri olan Urfa şehri de yörenin diğer şehirleri gibi yıldız ve gezegen kültürünün en önemli merkezlerinden biriydi. Urfa Tanrılar Panteonu'nun başında Jüpiter gezegenini temsil eden Ba-al (*Bal*) ve Merkür gezegenini temsil eden Ba-al'ın oğlu ilahi kâtip Nabu (*Nebo*) bulunmaktaydı. Ayrıca Verimlilik Tanrıcısı İştâr (*Atargatis*, Venüs) kültü de çok önemliydi. İştâr adına şehrin içinde bu kültürün sembolü olan kutsal balıkların olduğu bir havuz yapılmış. Her ne kadar Tanrılar Panteonu'ndaki figürler farklı olsa da Urfa'daki kült, Harran'daki yıldız ve gezegen kültüründen çok da farklı bir yapıda değildi.

Yöredeki yerleşim alanlarının adları aynı zamanda İbrahim Peygamber'in atalarının adları olarak da dikkat çeker. Muazzez İlmiye Çığ'ın *İbrahim Peygamber* adlı eserinde belirttiği gibi kardeşinin adı Haran'dır ve adının verildiği Harran şehri halen varlığını koruyor. Diğer kardeşi Nahor'un ise karşılığı olan Til-Nahiri'nin yeri günümüze kadar henüz bulunamadı. Büyükbabası Serug, Harran'ın batısındaki *Sarugi* (Soğmatar) şehrinin adı olarak varlığını koruyor. Daha eski atası olan Peleg'in, Habur Irmağı'nın Fırat'a karıştığı yerdeki Paliga olduğu kanıtlandı. Bütün bunları bir arada düşününce İbrahim Peygamber'in Güney Mezopotamya'daki Ur şehrinde doğmuş olması bilgisi büyük bir soru işareti olarak zihinlere takılıyor. Urfa şehrinde doğmuş olması daha muhtemel gözüküyor. Ayrıca ailesi rahip-krallar olmalı, çünkü adları şehirlere verilmiş.

İÖ 2400'lerde Sami asıllı I. Sargon'un, Sümer'in şehir beyliklerini idaresi altına almasından bahsediyor Muazzez İlmiye Çığ;* I. Sargon'un Sümerlilerin dostluğunu kazanmak için kızını Ur'da Ay Tanrısı'nın mabedinde başrahibe yaptığundan söz ediyor. Sargon, sınırlarını zaman içinde genişleterek Sümer ve Akad Kralı unvanını alıyor. Ülkenin güney kısmı Sümer, kuzey kısmı Akad olarak anılıyor. Kendisinden sonraki kral Naram Sin ülkeyi kuzeyde Diyarbakır'a kadar genişletiyor ve Sargon'un kızıyla başlayan, Ay Tanrısı mabedinin başrahibeliliğini devam ettirerek bir gelenek haline gelmesini sağlıyor.

Bu arada Sargon, Naram Sin ve ondan sonraki krallar kuzeyde Ay Tanrısı Sin için bazı dinî ve ticari yerleşimler kuruyorlar. Bu yerleşimler arasında Ur'un da olması mümkün gözüküyor. Muazzez İlmiye Çığ, İbrahim ve ailesinin Sümer'in Ur şehrinden gelmesiyle ilgili olarak da bu konudan Tevrat'ın hiçbir yerinde Sümer ülkesinden ya da Sümerlerden bahsedilmediğini belirtiyor. Birçok araştırmacıya göre, Ur adı sonradan Tevrat'a ilave ediliyor.

Mari'de bulunan çivi yazılı belgelere göre, Ur-Kasdim olarak gösterilen yerin, Güney Mezopotamya'da değil, kuzeyde Harran civarında olması gerekiyor. Kazım Sarıkavak, *Düşünce Tarihinde Urfa ve Harran* adlı eserinde İbn-i Teymiyye'nin Harran ve Harranlı Sabiiler hakkındaki görüşlerini anlatmaktadır. İbn-i Teymiyye'nin (1263-1328) Harran'ın entelektüel ailelerinden birinin çocuğu olarak Harran'da doğup eğitimi almış olması Sabiiler ve Harran hakkındaki değerlendirmelerini çok önemli kılar. İbn-i Teymiyye'nin açıklamalarına göre Harran, Sabiilerin yurduydü ve İbrahim orada doğdu ya da oraya Irak'tan geldi. Harran'da; İlk Neden Heykeli, İlk Akıl Heykeli, Nefs Heykeli, Zühal Heykeli, Müşteri Heykeli, Merih Heykeli, Güneş Heykeli ve Ay Heykeli adı altında heykeller (putlar) bulunmaktaydı. İbn-i Teymiyye, Hıristiyanlığın yayılışına kadar bu putların bir ibadet merkezi olduğunu,

* Muazzez İlmiye Çığ, *İbrahim Peygamber*.

Harran Sin tapınağı. Eski tapınak üstüne yenisinin kurulması geleneği nedeniyle büyük ihtimalle Ulu Camii kalıntılarının altında olduğu tahmin ediliyor.

Hıristiyanlığın yayılmasıyla birlikte bazı Sabiiilerin bu dine geçtiğini, İslam idaresinde de Sabii felsefesinin devam ettiğini ancak Bağdat ve başka yerlerdeki bazı Sabii tabiplerin ve bilgin çevirmenlerin Müslüman olmadıklarını da belirtmiş.

Abû'l-Farac Tarihi'nde yazılana göreyse Enok'un (Hermes) torununun oğlu Şem zamanında, Mayıs ayının 27'sinde tufan olayı meydana gelir. Yani bu anlatımdan çıkardığımız, Şem (Nuh), Hermes'in torunun oğlu olmalı. Âdem ile tufan olayı arasında Josephus'un anlatımına göre 2242 yıl geçiyor. Nuh'un torununun oğlu Kainan ise oğlu Haran adına, Harran şehrini inşa ediyor. Bu açıklamalara göre Harran şehri Âdem neslinden, Hermes'e uzanan evliyaların devamı olan ve aynı kanı taşıyan Kainan tarafından inşa edilmiştir. İslâm yazarlarına göre de tufandan sonra ilk inşa edilmiş şehir diye anlandırılır.

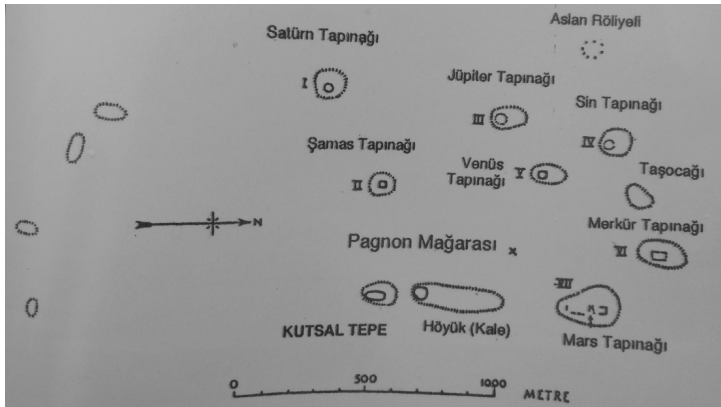
Harran'ın tarihi ile Harran'ın Sin kültü tamamen iç içe

geçmiştir. Harran ve Sin kültü İÖ 3000'den itibaren birlikte doğmuş, gelişmiş, haklı bir dinî merkez olmuş ve yine birlikte günümüze bazı izler bırakarak 1259 yılında Moğol istilasıyla yok olmuştur.

Harran'a Komşu Soğmatar

Babillilerin inançlarına göre yeryüzündeki her şey gökyüzünün bir yansımasıdır, yani gökyüzündeki her şey yeryüzünde de bulunur. Şehirler inşa edilirken gökyüzü model alınır. Soğmatar şehri astrolojik simgelerin yansıtıldığı kente önemli bir örnektir. Daha da önemlisi, günümüzde Soğmatar harabeleri dışında Sabiilerden kalan herhangi bir yer ne yazık ki yoktur.

Harran'dan Han el Ba'rür Kervansarayı'na giden şose yol, kuzeyde Şuayb şehri harabelerine doğru ayrılır. Şuayb şehrinin 16 kilometre ileride Soğmatar mağaraları bulunur. Burada pek çok mağara ve kuyu vardır. Kış yağmurlarının bu kuyularda toplanmasıyla, yüzyıllardır kurak geçen yaz günlerinde çok önem kazanmış tarihî ve dinsel bir yer olmuştur.

Soğmatar krokisi. A. Cihat Kürkçüoğlu ve Zuhal Karahan Kara tarafından hazırlanan, *Harran Medeniyetler Kavşağı* adlı eserden alınmıştır.

Soğmatar, Kutsal Tepe'deki kabartmalar

“Hz. Musa'nın Kuyusu” olarak adlandırılan ziyaretgâh nedeniyle Musa'nın burada çiftçilik yaptığına inanılır. Mardin yolu üzerinden Urfa'ya 33 kilometre mesafede Yardımcı nahiyesinin bir köyü durumunda. Köyün eteğindeki tepe üzerinde eski Süryanice yazılmış kaya kitabeleri ve iki kabartma var. Kabartmalardan biri başının üzerinde hilal olan erkek büstü. Solundaki kitabede, “*Sila bu simgeyi Adona'nın oğlu Tridates'in yaşamı ve kardeşlerinin yaşamı için yaşam tanrısı Sin'e adadı*” yazılı. Sağ tarafındaki kitabedeys; “*BAR KWZ.ZKY ve oğulları tanrı indinde anımsansın*” yazıyor. Bu kabartmanın sağında 110 santim yüksekliğinde diğer bir kabartmada, başında güneş kursu olan bir erkek figürü var. Bu figürün sağ yanında eski Süryanice, “*Bu imge 476 yılının Adar [Mişai Sitwa-ikinci ay-Mart ay] ayının 13. günü Ma'na'lı ilah tarafından buyuruldu*” yazıyor.

Tepenin üstündeki kayalık kısımda yine eski Süryanice dokuz metin mevcut. Bu kitabelerin ikisinde Tanrılar'ın efen-disi anlamına gelen *Marilaha* adı geçiyor.

Köyü çevreleyen diğer sırtlardaysa bu kutsal tepeye bakan,

Soğmatar, Kutsal Tepe üstündeki kayalık kısımda eski Süryanice yazılar

kesme taşlardan silindirik formda inşa edilmiş bir Satürn tapınağı ve diğer tepelerde de Jüpiter, Ay, Venüs, Merkür, Mars tapınakları var. Bu tapınakların aynı zamanda tapınak rahiplerinin mezar yeri olarak da kullanıldığı tahmin edilmekte. Bazı araştırmacılar tarafından mezar yeri olarak yapıldıklarına inanılıyorsa da birbirinden oldukça uzak tepelerde inşa edilmiş, hepsinin köy merkezindeki kutsal tepeye bakıyor olması ve daha önemlisi, formlarının da gezegen tanrılara uygun biçimde inşa edilmiş olması,* mezar olarak düşünülmelerinden çok, tapınak olarak yapıldıkları kanısını uyandırmakta. Ancak, içlerinde herhangi bir Tanrı heykeli ya da kabartması

* Arap tarihçi Mes'udi'ye göre (*Sibel Özbudun/ Hermes'ten Idris'e*, s.217) Harran Sabiilerinde akli tözlere ve yıldızlara adanmış tapınaklar vardı. Başka tapınakların yanı sıra; İlk Neden Tapınağı, Akıl Tapınağı... Sabiilerde ayrıca zincir, madde ve ruh tapınakları vardı ve bu üçü daire biçimindeydi. Satürn tapınağı altıgen, Jüpiter tapınağı üçgen, Mars tapınağı dikdörtgen, Güneş'inki kare, Merkür'ünki üçgen, Venüs'ünki dikdörtgen içinde bir üçgen, Ay tapınağı ise sekizgendi. Bu çeşitli biçimler, Sabiilerin hiçbir zaman açıklamadığı istiare ve gizemlere bağlıydı.

Soğmatar şehri merkezinde Kutsal Tepe.
Diğer tepelerdeki tapınakların hepsi kutsal tepeye bakar.

bulunmamakta. Harran'da ay tapınağını ziyaret eden Sabiiler daha sonra Soğmatar'a gelip ibadetlerini tamamlarlar.

Köyün hemen girişinde bulunan Pagnon Mağarası rölyefleri, hilal kabartmalarıyla son derece önemli. Sabiilerin inisiyasyon (uyumlanma, ergenlenme) törenlerinin yapıldığı ve gizemli tapınmalarının yer aldığı mağaralar düşünüldüğünde, günümüze kalan mükemmel bir örnek olarak kabul edilebilir.

Yörede bulunan ve İS 164-165 tarihini taşıyan Süryanice kitabelerden anlaşıldığı kadarıyla, İS 2. yüzyılda Urfa ile Harran arasında, Ay Tanrısı Sin'in önemli bir kült merkezi olan Soğmatar, Harran kadar Urfa krallığının da bir tapınak merkezi olmuş. Burada bulunan kitabelerde, Urfa krallığına bağlı birçok yöneticinin adları geçmekte ve bunların *Mar Alahe* lakabını taşıyan Harran'ın en önemli Tanrısı Sin'e bağlılıkları vurgulanmakta.